

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนก拉丁เป็นเมือง

Factors Influencing Livelihoods and Security in Urban Communities

สังคม ศุภรัตนกุล¹

Sungkom Suparatantanagool¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงในการดำเนินชีวิตและ (2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ในชุมชนก拉丁เป็นเมืองศึกษาในตัวแปรที่เกี่ยวข้อง กับผลกระทบในการดำเนินชีวิตของครอบครัวในชุมชนก拉丁เป็นเมือง เก็บข้อมูลจากครัวเรือนในพื้นที่ เทศบาลเมืองในจังหวัดอุดรธานี ด้วยแบบสอบถามที่มีระดับการวัดผลกระทบเป็นแบบมาตราสัณฐาน 5 ระดับ ประกอบด้วย มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อยและน้อยที่สุด ในประเด็น 1) การจัดการในระดับครัวเรือน 2) การจัดการในระดับชุมชน 3) ค่านิยมทางการศึกษา 4) การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและ 5) ความมั่นคง ในการดำเนินชีวิตระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนสิงหาคม 2558 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ Chi-Square-Test (χ^2) และ การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structure Equation Modeling: SEM)

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านการจัดการในระดับชุมชน ปัจจัยด้านค่านิยมทางการศึกษา และปัจจัย ด้านการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด มีความสัมพันธ์กับระดับความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนก拉丁เป็น เมือง ในขณะเดียวกันปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนก拉丁เป็นเมือง ประกอบ ไปด้วย (1) การจัดการในระดับครัวเรือนได้แก่ การสร้างความอบอุ่นในครอบครัว การตักเตือนคนใน ครอบครัว การไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด การจัดการความขัดแย้งกันเองต่อการเมืองท้องถิ่น การจัดการกับ พธิกรรมความเชื่อ และการจัดการให้มีที่พักอาศัยและที่ทำกิน (2) การจัดการในระดับชุมชนได้แก่ การ สืบทอดทางวัฒนธรรมชุมชน การสร้างสัมพันธภาพที่ดีในชุมชน การจัดการระบบสุขภาพชุมชน การจัดการ หลักประกันทางสุขภาพ และการจัดการด้านความปลอดภัยในอาหาร (3) ค่านิยมทางการศึกษาได้แก่ ค่า นิยมในระบบการศึกษาสมัยใหม่ ระบบการศึกษาที่เปลี่ยนไป ความเชื่อในสถาบันการศึกษา (4) การปรับ ตัวเพื่อความอยู่รอดได้แก่ การปรับความคิดความเชื่อ การปรับกระบวนการตัดสินใจ การปรับการบริหาร จัดการเงิน และการเพิ่มความรับผิดชอบต่อครอบครัว ปัจจัยทั้งหมดนี้สามารถพยากรณ์ความมั่นคงในการ ดำเนินชีวิตในชุมชนก拉丁เป็นเมืองได้ร้อยละ 90.0 ($R^2=0.90$)

คำสำคัญ: ความมั่นคง, การดำเนินชีวิต, การก拉丁เป็นเมือง

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาชีวิทยาศาสตร์สุขภาพ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

¹ Assistant Professor in Health Sciences Program Sciences Faculty UdonThani Rajaphahit University
sungkom1962@gmail.com

Abstract

This research aims to study (1) the factors related to security of livelihood (2) factors influencing security of livelihood in an urban community. The study variables were related to the impact of household's livelihoods in urban communities. The 5 –point standard impact scale ranging from 1-5, (5) Very High, (4) Above Average, (3) Average, (2) Below Average, (1) Very Low. Here are five rating issues questions with a five point scale 1) household level management 2) community level management 3) education values 4) Adaptation and survival 5) security of livelihood. The data were collected from January 1, 2015 to August 31, 2015. The data were collected by questionnaire as a household survey within Mueang Municipality, UdonThani Province. The data were analyzed using a chi-squared test (χ^2) and Structural equation modeling (SEM).

The result found that community level management, education values, adaptation, and survival are related to urban security of livelihood. Factors influencing security comprise (1) household level management, namely, building a warm and good family relationship, admonition among the family members, to not get involved with drugs, to deal with political conflicts, to communicate the meaning of rituals and beliefs, and residential and arable land management. (2) community level management comprises, cultural heritage passed within a community, building a healthy and strong relationship within a family, community health systems management, health security management, and food safety management (3) education values; i.e. modern education system values, change in education system, confidence in education institutions (4) adaptation and survival, namely, thinking and belief adaptation, adjustment in the decision-making process, financial management adjustment, , and increasing family responsibilities. All these factors would positively influence the forecast of secure livelihoods in urban communities at 90.00 percent ($R^2 = 0.90$)

Keywords : security, livelihoods, urbanization

บทนำ

กระบวนการ-globalization เป็นเมือง (Urbanization) เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ในช่วง 30-40 ปีที่ผ่านมา ทำให้วิธีชีวิตความเป็นชนบทที่มองว่าเรียบง่าย มีการอื้อเพื่อเพื่อแผ่และ เอื้ออาثار ต้องกลายเป็นวิธีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ เห็นแก่ตัว มีความเชื่อที่เปลี่ยนไป มากเรียนรู้รูปแบบ การบริโภคนิยมเพิ่มขึ้น ความปลดภัยทางอาหาร ลดลงและเกิดการแข่งขันกันมากขึ้น เกิดผลกระทบ

ตามมาหลายประการ และที่เห็นเป็นรูปธรรมได้แก่ เกิดการรวมศูนย์อำนาจมากยิ่งขึ้น การผลิตมีลักษณะกระจายตัวตามศูนย์ต่างๆ เน้นกิจกรรมเศรษฐกิจด้านอุดสาಹกรรมและบริการ มีการใช้ทรัพยากรและพลังงานมากขึ้น เกิดวัฒนธรรมการบริโภคเกินความจำเป็น ความสัมพันธ์ทางครอบครัวลดลงขาดความอบอุ่น เกิดการอพยพจากชนบทสู่เมือง เกิดปัญหาการจราจร และเสียงต่ออาชญากรรม เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นปัญหาสำคัญที่ครอบครัวกำลังประสบ 3 อันดับแรกคือ ปัญหาการ

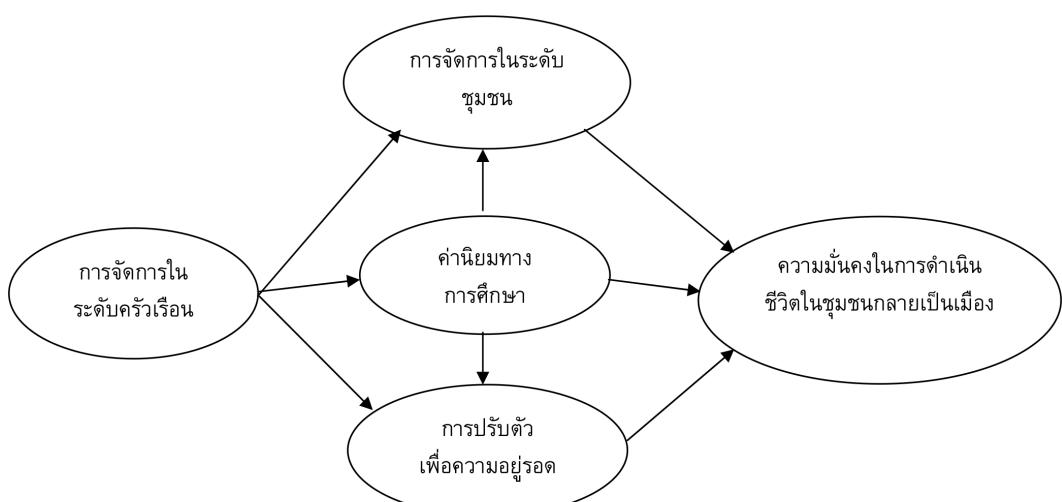
เงิน ปัญหาการไม่มีเวลาให้กับครอบครัวและปัญหาขาดสัมพันธภาพในครอบครัว จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจนเกิดการลอกเลี้ยงแบบโดยไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิต (ศิรินา บุดданอก และคณะ 2552)

ที่ผ่านมาจังหวัดอุดรธานีมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ทำให้มีการเคลื่อนย้ายผู้คนและประชากรเข้ามาเป็นจำนวนมาก ผลพวงการพัฒนาทำให้ความเป็นชนบทก้าวสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น พื้นที่ชนบทหลายแห่งได้กลายเป็นเมือง จะสังเกตได้จากการมีความหนาแน่นของประชากรมากขึ้น ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนไป มีความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยรวมทั้งปัญหาการห้องไม่พร้อมในกลุ่มเยาวชนจังหวัดอุดรธานี (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี, 2557) ทั้งนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลง (1) การจัดการในระดับครัวเรือน (2) การจัดการในระดับชุมชน (3) ค่านิยมทางการศึกษา (4) การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด เพื่อให้เกิดความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนที่ถูกเปลี่ยนเมือง นั่นหมายถึงชุมชนจะต้องมีความสามารถในการรักษาความ

มั่นคงในการดำเนินชีวิตที่เคยมีเป็นทุนเดิมเมื่อครั้งยังเป็นชนบทและสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้เมื่อต้องรับมือกับการถูกเปลี่ยนเมือง ดังนั้นเพื่อให้เกิดข้อพึงระวังและเตรียมความพร้อมที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่กำลังจะถูกเปลี่ยนเมือง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการค้นหาคำตอบว่า “ปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนถูกเปลี่ยนเมือง” เพื่อสร้างความเข้าใจ เกิดการวางแผนในการดำเนินชีวิตและพร้อมที่จะรับมือไปในทิศทางเดียวกันได้ โดยได้กำหนดด้วยประสังค์การวิจัยเพื่อ (1) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงในการดำเนินชีวิต (2) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนถูกเปลี่ยนเมืองในจังหวัดอุดรธานี

กรอบแนวคิดของการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผลสมพalan ไปกับปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดเชิงสาเหตุในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยเชิงสาเหตุ

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ครัวเรือนเป็นหน่วย วิเคราะห์ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากผู้แทน ในครัวเรือน เลือกด้วยการสุ่มแบบผสม (Multi-stage Random Sampling) ในพื้นที่เทศบาล เมือง ในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นพื้นที่สะท้อนถึง การกล่าวเป็นเมืองของชุมชน ขนาดตัวอย่างที่ รองรับสำหรับการวิเคราะห์ไม่เดลสมการโครงสร้าง (Structure Equation Modeling: SEM) ใช้การ ประมาณค่าจากจำนวนองค์ประกอบในปัจจัย พยากรณ์เท่ากับ 60 ตัวแปร ขนาดตัวอย่างจะต้อง เป็น 10 เท่าคือ 600 ตัวอย่าง (Boomsma, 1983 ถอดรหัสในแหล่งข้อมูลวิธีชี้ 2542) ผู้วิจัยเพิ่มขนาด ตัวอย่างอีกร้อยละ 50 เพื่อลดความคลาดเคลื่อนได้ จำนวนตัวอย่างเท่ากับ 900 ครัวเรือนเครื่องมือที่ใช้ เก็บข้อมูลมี 3 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของ ครัวเรือนมี 5 ตัวชี้วัดได้แก่ 1) จำนวนสมาชิกใน ทะเบียนบ้านจำแนกเป็นตามเพศ 2) จำนวนสมาชิก ที่อาศัยอยู่จริงจำแนกเป็นกลุ่มอายุ 3) ระดับการ ศึกษาของคนในครัวเรือน 4) อาชีพของคนในครัว เรือน 5) รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อปี เป็นแบบสอบถาม มีทั้งปลายเปิดและแบบเลือกตอบ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบในการ ดำเนินชีวิตของครัวเรือน จากชุมชนกalty เป็นเมือง มีจำนวน 16 ปัจจัย 48 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) การอยพย/ ย้ายถิ่น 2) การจัดการที่พักอาศัย/ที่ทำกิน 3) ความ อบอุ่นในครัวเรือน 4) สัมพันธภาพในชุมชน 5) ผล ผลกระทบจากการเมือง

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับทาง เลือกเพื่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชน กalty เป็นเมือง

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ การวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดระดับการวิเคราะห์เป็น 2 ระดับ ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ระดับสอง ตัวแปร (Bivariate Analysis) เพื่อทราบถึงระดับ

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยจากการกล่าวเป็นเมือง กับทางเลือกในการดำเนินชีวิตโดยวิธีอิงกลุ่มซึ่ง แบ่งระดับคะแนนเป็น 3 กลุ่มเพื่อแปลผลได้ก้าว ครัวเรือนที่มีระดับทางเลือกในการดำเนินชีวิตเพื่อ ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในระดับต่ำระดับปาน กกลางและระดับสูงหลังจากนั้นนำวิเคราะห์ด้วย สถิติ Chi-Squared Test (χ^2) และ 2) การวิเคราะห์ ข้อมูลระดับตัวแปรหลายตัว (Multivariate Analysis) ใน การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ไม่เดลสมการ โครงสร้าง (Structure Equation Modeling: SEM) เพื่อวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบปัจจัย (Confirmatory Factor Analysis: CFA) การวิเคราะห์อิทธิพล (Path Analysis: PA) และการประมาณค่า พารามิเตอร์ในการวิเคราะห์ถดถอย (R^2) เข้าด้วยกัน (สุชาติ ประสิทธิรัตน์, 2548; สุกมาส อังคูโซชิต และ คณะ, 2552)

ผลการศึกษา

พบว่า ระดับความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ในชุมชนกalty เป็นเมือง มีการกระจายตัวโดยมี ความสัมพันธ์อย่างมั่นคงสำคัญทางสถิติกับระดับ การจัดการในระดับชุมชน ($p < 0.001$) ระดับของค่า นิยมทางการศึกษา ($p < 0.001$) และระดับการปรับ ตัวเพื่อความอยู่รอด ($p < 0.05$) ในทางตรงกันข้าม ระดับความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกalty เป็นเมืองไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับระดับการ จัดการในระดับครัวเรือน (ตารางที่ 1) นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ในชุมชนกalty เป็นเมือง ประกอบไปด้วย (1) การ จัดการในระดับครัวเรือนได้แก่ การสร้างความ อบอุ่นในครอบครัว การตักเตือนคนในครอบครัว การไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด การจัดการความขัด แย้งกันเองต่อการเมืองท้องถิ่น การจัดการกับ พิธีกรรมความเชื่อ และการจัดการให้มีที่พักอาศัย และที่ทำกิน (2) การจัดการในระดับชุมชน ได้แก่ การสืบทอดทางวัฒนธรรมชุมชน สัมพันธภาพที่ดี

ในชุมชน การจัดการระบบสุขภาพชุมชน การสร้างประภันทางสุขภาพและการจัดการด้านความปลอดภัยในอาหาร (3) ค่านิยมทางการศึกษา ได้แก่ ค่านิยมในระบบการศึกษาสมัยใหม่ ระบบการศึกษาที่เปลี่ยนไป ความเชื่อในสถาบันการศึกษา (4) การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด

เมื่อพิจารณาในรูปแบบการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) พบว่า ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมือง ได้รับอิทธิพลทางตรงจากการจัดการในระดับ ครัวเรือน ($\gamma=-0.88$) การจัดการในระดับชุมชน ($\beta=1.02$) ค่านิยมการศึกษา ($\beta=-0.44$) และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ($\beta=1.15$) นอกจากนี้ยังได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการจัดการในระดับ ครัวเรือน ($\gamma=1.02$) โดยส่งผ่านการจัดการในระดับชุมชน และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด รวมทั้งอิทธิพลทางอ้อมจากค่านิยมการศึกษา ($\beta=0.13$) โดยส่งผ่านการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด

ในขณะที่การจัดการในระดับครัวเรือนมีอิทธิพลทางตรงต่อการจัดการในระดับชุมชน ($\gamma=0.14$) การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ($\gamma=0.76$) และความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมือง ($\gamma=-0.88$) ในขณะที่ค่านิยมการศึกษาก็มีอิทธิพลทางตรงต่อการจัดการในระดับชุมชน ($\beta=-0.29$) และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ($\beta=0.37$) ปัจจัยพยากรณ์ทั้งหมดนี้ที่ประกอบไปด้วย (1) การจัดการในระดับครัวเรือน (2) การจัดการในระดับชุมชน (3) ค่านิยมการศึกษา และ (4) การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด สามารถพยากรณ์ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมืองได้ร้อยละ 90.0 (ตารางที่ 2)

จากรูปผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมือง ที่จะเกิดขึ้นได้ถึงร้อยละ 90.0 นั้น ต้องอาศัยการหนุนเสริมให้เกิดกลไกการจัดการในระดับครัวเรือนผ่านการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ในขณะที่การจัดการใน

ระดับชุมชน และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดได้รับแรงกระตุ้นจากค่านิยมการศึกษา แม้ว่าค่านิยมทางการศึกษาเองซึ่งไม่ได้รับอิทธิพลจากการจัดการในระดับครัวเรือนก็ตาม แต่ก็มีอิทธิพลทางลบต่อการจัดการในระดับชุมชน และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดอีกด้วยซึ่งทางหนึ่ง

นอกจากนี้ การจัดการในระดับชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด แล้วยังส่งผลต่ocommunity ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมืองด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องให้ความสำคัญกับการจัดการในระดับครัวเรือนซึ่งมีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่ocommunity ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตด้วยโดยส่งผ่านการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดให้มีอิทธิพลทางตรงต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตอีกด้วยมากขึ้น

วิจารณ์และสรุปผล

จะเห็นได้ว่าความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมืองจะเกิดขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยที่หนุนเสริมทำให้เกิดกลไกการจัดการในระดับครัวเรือนเป็นอันดับแรก กล่าวคือระดับครัวเรือนต้องมีความมั่นคง มีทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ มีระบบการขัดเกลาทางสังคมที่ดีในครอบครัว (สังคมศุภรัตนกุลและคณะ, 2552) หลังจากนั้นเมื่อเกิดการเรียนรู้มีประสบการณ์แล้วจะสามารถจัดการในระดับชุมชนได้ รู้จักเรียนรู้และน้อมธรรมชุมชน ทำให้เกิดการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาการปรับตัวและการปรับอัตลักษณ์เพื่อความอยู่รอดของกลุ่มอาชีพ “คนหาปลาในแม่น้ำใบ” ที่ประกอบด้วย ระบบความคิดในระดับครอบครัว ความเชื่อตามวิถีวัฒนธรรม ระบบคุณค่าในวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบการผลิตและการบริโภคและการจัดการทรัพยากร (ธีรภัท ชัยพิพัฒน์, 2553) สะท้อนให้เห็นว่า ระบบครอบครัว ระบบชุมชนเป็นปัจจัยหลักเพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต

ในขณะที่การจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของต้องอาศัยแรงกระตุ้นจากค่านิยมการศึกษา ในขณะเดียวกันการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของก็มีความสัมพันธ์กัน ยิ่งหนูเสริมต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมืองด้วย โดยเฉพาะปัจจัยเริ่มแรกคือการจัดการในระดับครัวเรือน ซึ่งมีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตซึ่งปัญหาต่างๆ ของชุมชนให้ประชาชนตระหนักว่าเป็นปัญหาร่วมกันของทุกคนในชุมชน มิใช่ของคนใดคนหนึ่ง (ทангศักดิ์ คุ้มไช่น้ำ และคณะ, 2534) ซึ่งให้เห็นว่าความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในระดับชุมชนต้องเกิดการเรียนรู้ เกิดสำนึกจากระดับครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน

ในขณะที่การจัดการในระดับครัวเรือนเป็นกำลังสำคัญในการหนูเสริมให้การจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดมีอิทธิพลทางอ้อมความมั่นคงในการดำเนินชีวิตมากขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าค่านิยมทางการศึกษาอาจไม่ได้รับอิทธิพลจากการจัดการในระดับครัวเรือนก็ตาม แต่ได้มีอิทธิพลทางลบต่อการจัดการในระดับชุมชน ซึ่งมีอิทธิพลทางตรงต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตดังคำกล่าวขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization – ILO) ที่มองว่า ความมั่นคงทางสังคมเพื่อความอยู่รอด ต้องคุ้มครองให้สมาชิกในสังคมผ่านความทุกข์ยากทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเกิดจากการขาดรายได้หรือรายได้ลดลงมาก (ILO, 1984 cited in Jutting, 2000) ซึ่งในชุมชนกล้ายเป็นเมืองเมื่อขาดการพึ่งพิง การเข้ามาร่วมและการเข้ามาร่วมมือผลกระทบต่อด้านสุขภาพด้านสังคมและด้านจิตใจของครัวเรือน (ประชาติ พูลวิวัฒน์ชัยการ, 2544; อังคณา เตชะโภเณฑ์, 2543; สมปัด เหสกุล, 2546) ข้อสังเกตคือในชุมชนกล้ายเป็นเมืองมักจะมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นแต่ก็มีจำนวนไม่เท่ากับจำนวนหนี้สินที่เพิ่มขึ้น ด้วยทำให้เงินออมลดลงส่งผลต่อความมั่นคงในการ

ดำเนินชีวิตซึ่งให้เห็นว่าการกล้ายเป็นเมืองมีผลต่อผลกระทบต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะด้านการมีงานทำและการสร้างรายได้ ซึ่งประกอบด้วย (1) การได้ทำงานที่มั่นคงและมีความสุขหรือพอใจในงาน (2) มีรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว (3) มีเงินออมที่พอเพียงสำหรับอนาคต (4) ปราศจากหนี้สินที่ไม่สร้างผลิตผล (UNDP, 1994) ดังนั้นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมือง จึงประกอบไปด้วย

1) การจัดการในระดับครัวเรือน ในงานวิจัยนี้หมายถึง การสร้างความอบอุ่นในสังคมครัวเรือน การจัดการตักเตือนคนในครัวเรือนให้รับอุบัติเหตุ การไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด การจัดความขัดแย้งทางการเมือง การจัดการกับพิธีกรรมความเชื่อและการจัดการให้มีพักอาศัยและที่ทำการกินสอดคล้องกับความมั่นคงของมนุษย์ด้านครอบครัว ที่ประกอบด้วยความรักใคร่ร่วงอง ความรับผิดชอบและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ การเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกันและการไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบในครอบครัว (UNDP, 1994)

2) การจัดการในระดับชุมชน ในงานวิจัยนี้หมายถึง การบังคับให้สภากาแฟเกิดความงดงามในการสืบทอดทางวัฒนธรรม สัมพันธภาพที่ดีในชุมชน ระบบสุขภาพชุมชนที่สมดุล ความครอบคลุมสิทธิ หลักประกันทางสุขภาพและมีความปลอดภัยในอาหาร ดังที่รายงานความมั่นคงของมนุษย์ด้านสุขภาพอนามัยของสหประชาชาติ (UNDP, 1999) ได้กล่าวไว้ว่า การมีสุขภาพกายที่ดี การมีสุขภาพจิตที่ดี การมีหลักประกันด้านสุขภาพอนามัยอย่างเท่าเทียมและพอเพียง ประชากรไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยทางกายและจิตใจ และการปฏิบัติดนที่ดีมีส่วนส่งเสริมสุขภาพกายและจิตใจให้ด้วย

3) ค่านิยมการศึกษา ในงานวิจัยนี้หมายถึง ค่านิยมที่แพร่ตามความเชื่อในระบบทางการศึกษา สมัยใหม่ หลงเชื่อและคล่องไคลล์ในสถาบันการศึกษา ซึ่งดัง ก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายจากการระบบการศึกษา

ที่เปลี่ยนไป สร้างภาระหนี้สินขาดเงินออม ขาดความมั่นคงด้านการมีงานทำและรายได้ ซึ่งประกอบด้วยการได้ทำงานที่มั่นคงและมีความสุข หรือพอใจในงาน มีรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว มีเงินออมที่พอเพียงสำหรับอนาคตและ ปราศจากหนี้สินที่ไม่สร้างผลิตผล (UNDP, 1999)

4) การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ในงานวิจัยนี้หมายถึง การปรับตัวเพื่อสร้างกลวิธีเพื่อความอยู่รอด ต้องสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง เพื่อเข้าถึงกระบวนการการตัดสินใจ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่ออาชีพ แหล่งเงินทุนและความสามารถรับผิดชอบครัวเรือน การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเป็นกระบวนการที่สิ่งมีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับลักษณะบางประการให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ซึ่งลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าวจะอำนวยประโยชน์แก่ชีวิตในแง่ของการอยู่รอดและสามารถสืบพันธุ์ต่อไปได้ (Leslie, 1976)

ทั้งหมดนี้อธิบายผ่านการสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนโดยเป็นเมือง (ภาพที่ 1) และหากวิเคราะห์ในรูปแบบการวิเคราะห์เชิงสาเหตุจะพบว่า ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนโดยเป็นเมือง ได้รับอิทธิพลทางตรงเชิงลบจากการจัดการในระดับครัวเรือนซึ่งหมายความว่าเมื่อรับความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนโดยเป็นเมืองสูงขึ้น จะมีการจัดการในระดับครัวเรือนน้อยลง ในทางตรงกันข้าม เมื่อมีการจัดการในระดับครัวเรือนมากขึ้นจากความคาดการณ์และความขาดแคลน นั้นหมายความว่าความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนโดยเป็นเมืองลดลงซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนามนุษย์ของสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP, 1994) โดยมีเป้าหมายสร้างความมั่นคงให้กับมนุษย์ 2 ประการ คือ (1) มนุษย์ทุกคนจะต้องปลอดจากความกลัว (Freedom from fear) และ (2) ปลอดจากความขาดแคลนหรือความต้องการ (Freedom from want) ซึ่งปรับเปลี่ยน

แนวคิดความมั่นคงของรัฐและดินแดนมาเป็นความมั่นคงของประชาชน รัฐบาลต้องให้ความสำคัญในการจัดการทางสังคมให้เกิดความมั่นคง ต้องมีความสมดุลกันระหว่างความมั่นคงของประชาชนกับการจัดการทางสังคมของรัฐ

นอกจากนี้ ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนโดยเป็นเมือง ได้รับอิทธิพลทางตรงจากการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด นั้นหมายความว่าเมื่อการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดมีมากเพิ่มขึ้น ระดับความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนโดยเป็นเมืองก็มากขึ้นตามกัน (สังคม ศุภรัตนกุล, ดุษฎี อายุรัตน์, พีระศักดิ์ ศรีฤทธา, 2552) สะท้อนให้เห็นว่าระดับความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนโดยเป็นเมืองจะมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ จากสภาวะการณ์ที่ชุมชนเป็นสุข รู้จักปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเมื่อได้รับการคุกคามจากกระแสสังคม ความทันสมัย นั้นหมายถึงว่า การจัดการในระดับชุมชนหรือชุมชนถูกคุกคาม บุคคลจึงจะเริ่มนึกถึงหรือหันมาให้ความสนใจมากขึ้น (Radley, 1994) ซึ่งให้เห็นว่าการจัดการในระดับชุมชนจะได้รับความสนใจต่อเมื่อรับรู้ว่า มีความไม่มั่นคงในชุมชนเกิดขึ้นที่แสดงถึงความเสื่อมลงของบริบททางสังคมของชุมชนนั้นเอง

ในขณะเดียวกันความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนโดยเป็นเมืองยังได้รับอิทธิพลทางตรงเชิงลบจากค่านิยมทางการศึกษาที่ให้บุตรหลานไปเรียนพิเศษ เพื่อที่จะเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง และชาวชุมชนก็ใช้เป็นตัวชี้วัดเพื่อยกระดับทางสังคม (ความมีหน้ามีตาในชุมชน) โดยเชื่อว่าบุตรหลานจะสร้างชื่อเสียงให้กับตระกูลตนเองได้นั้นหมายถึงยิ่งมีค่านิยมทางการศึกษาแบบใหม่ เพราะเชื่อว่าโรงเรียนในเมืองทำให้เด็กมีคุณภาพกว่าในชุมชนชนบท เช่นในศักยภาพของสถาบันทางการศึกษาในเมืองใหญ่ ทำให้เด็กในชุมชนมีแนวโน้มไปเรียนในเมืองมากขึ้น มีค่าใช้จ่ายมากขึ้น ภาระค่าใช้จ่ายในทางการศึกษามากขึ้น (ค่า

อินเตอร์เน็ตเพื่อการศึกษา ค่าห้องสืบเรียน) ทำให้หัวดกลั่วจากความยากจนและขาดแคลน สอดคล้องกับข้อสรุปที่ว่า ความรู้สึกของความขาดแคลนที่สัมพันธ์กับมาตรฐานในการดำรงชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนเดียวกันทำให้ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตก็ลดลง ยิ่งกว่านั้น นักเรียนที่กำลังเรียนดองแข่งขันสูง ทำให้มีเวลาช่วยงานบ้าน ทำให้ต้องจ้างแรงงานภายนอกมาช่วยงานยิ่งทำให้มีรายจ่ายมากเพิ่มขึ้น ดังจะเห็นได้ จากที่ปี 2550 ครัวเรือนเป็นหนี้เพิ่มขึ้นจาก 5 ปีที่แล้วมาก ทั้งสัดส่วนผู้เป็นหนี้ (ร้อยละ 63.3 ของครัวเรือนทั้งประเทศ) และยอดหนี้ (เฉลี่ยครัวเรือนละ 1.16 แสนบาท) ทั้งภาครัฐและธุรกิจเป็นหนี้ต่างประเทศมาก (สังคม ศุภรัตนกุล, 2551) เกิดความไม่มั่นคงทางสังคม เนื่องจากขาดการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดจากสภาพการกลยุทธ์เป็นเมืองของชุมชนที่ก่อนนี้ความเป็นชนบทมีระบบความสัมพันธ์ในชุมชน โดยเฉพาะชนบทที่สานที่ถูกจำกัด และสืบทอดผ่านประเพณี พิธีกรรม สุภาษิต คำสอน ซึ่งล้วนเน้นย้ำถึงความสำคัญของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในครัวเรือน เครือญาติ หมู่บ้านและชาติพันธุ์ (มนัสวิทย์ ทองอยู่, 2547)

นอกจากนี้ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมืองยังได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการจัดการในระดับครัวเรือนโดยส่งผ่านการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด นั้นหมายความว่าความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมืองนอกจากจะได้รับอิทธิพลทางตรงเชิงลบจากการจัดการในระดับครัวเรือนแล้ว ยังได้รับอิทธิพลจากการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในขณะที่การจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด มีอิทธิพลทางตรงต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมืองรวมทั้งความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมืองยังได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากค่านิยมการศึกษาโดยส่งผ่านการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดด้วย

ส่วนการจัดการจัดการในระดับครัวเรือนนั้น มีอิทธิพลทางตรงต่อการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ในขณะที่ค่านิยมการศึกษามีอิทธิพลทางตรงเชิงลบต่อการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ความหมายคือ ค่านิยมทางการศึกษาสูงขึ้นมากเท่าใด ทำให้เกิดการปรับตัวมากขึ้นเท่านั้น และเกิดค่าใช้จ่ายสูงมากขึ้นตามส่งผลให้ความมั่นคงในครัวเรือนลดลงจากภาระหนี้สินและการขาดเงินออม ปัจจัยทั้งหมดนี้ซึ่งประกอบไปด้วย (1) การจัดการในระดับครัวเรือน (2) การจัดการในระดับชุมชน (3) ค่านิยมการศึกษา และ (4) การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด สามารถพยากรณ์ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมืองได้ร้อยละ 90.0 (ภาพประกอบ 1)

จากสรุปผลการวิจัยดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมือง ที่จะเกิดขึ้นได้ถึงร้อยละ 90.0 นั้น ต้องอาศัยการหนุนเสริมให้เกิดกลไกการจัดการในระดับครัวเรือนที่ดีนำไปสู่การจัดการในระดับชุมชน ทำให้เกิดการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ในขณะเดียวกันการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ยังต้องอาศัยแรงกระตุ้นจาก การปรับค่านิยมทางการศึกษาด้วย ยิ่งกว่านั้นการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ก็ยังมีความสัมพันธ์กันเจิงส่งผลต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมืองมากขึ้น ด้วยโดยเฉพาะการจัดการในระดับครัวเรือน ซึ่งต้องให้ความสำคัญเพื่อรองรับอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิต

ในขณะเดียวกันค่านิยมทางการศึกษาเองซึ่งไม่ได้รับอิทธิพลจากการจัดการในระดับครัวเรือน แต่อย่างใด แต่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลทางลบทั้งต่อการจัดการในระดับชุมชน และต่อการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดด้วยนั้นหมายความว่า ถ้าหลงให้หลุดค่านิยมทางการศึกษามากขึ้นเท่าใด ยิ่งทำให้การจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดลำบากมากขึ้นนั้นเอง

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ของปัจจัยการเปลี่ยนแปลงกับความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ($n=909$)

ปัจจัย	ระดับความมั่นคงในการดำเนินชีวิต			χ^2	df	Sig.
	ต่ำ	กลาง	สูง			
ระดับการจัดการในครัวเรือน				5.121	4	.275
ต่ำ	2	26	10			
กลาง	41	282	163			
สูง	20	227	138			
ระดับการจัดการในชุมชน				176.07	4	.000
ต่ำ	27	42	17			
กลาง	36	448	194			
สูง	0	45	100			
ระดับของค่านิยมการศึกษา				21.15	4	.000
ต่ำ	9	103	84			
กลาง	35	360	178			
สูง	19	72	49			
ระดับการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด				11.36	4	.023
ต่ำ	10	104	46			
กลาง	43	383	216			
สูง	10	48	49			

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกล้ายเป็นเมือง

ตัวแปรผล	อิทธิพล	R^2	ตัวแปรเหตุ			
			การจัดการ ในครัวเรือน	การจัดการ ในชุมชน	ค่านิยมการ ศึกษา	การปรับตัว เพื่อความอยู่ รอด
การจัดการในชุมชน	DE		0.14*	-	-0.29**	-
	IE	0.11	-	-	-	-
	TE		0.14*	-	-0.29**	-
การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด	DE		0.76*	-	0.37**	-
	IE	0.71	-	-	-	-
	TE		0.76*	-	0.37**	-
ความมั่นคงในการดำเนินชีวิต	DE		-0.88	1.02	-0.44	1.15
	IE	0.90	1.02	-	0.13	-
	TE		0.13	1.02	-0.32**	1.15

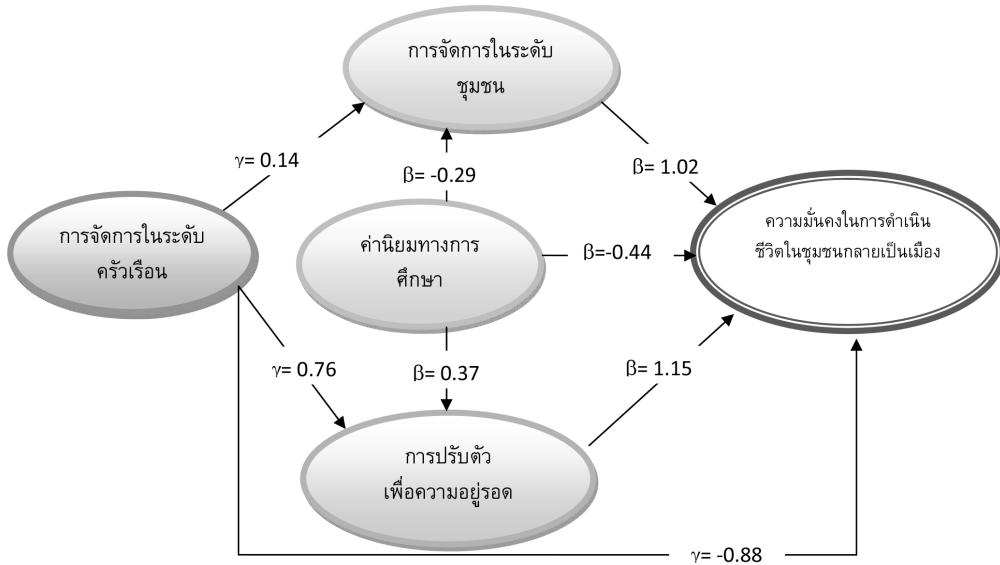
DE= อิทธิพลทางตรง, IE= อิทธิพลทางอ้อม, TE= อิทธิพลรวม

เงื่อนไขความกลมกลืนประกอบด้วย $\chi^2 = 18.22$ ($P = 1.00$), RMSEA = 0.00, RMR = 0.051,

GFI = 1.00, AGFI = 0.99, Largest Standardized Residual = 1.36; R2 = 0.90

หมายเหตุ * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (T-value > 1.96)

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (T-value > 2.58)

ภาพประกอบ 2 รูปแบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกลายเป็นเมือง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากข้อสรุปความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกลายเป็นเมืองได้รับอิทธิพลทางตรงเชิงลบจากการจัดการในระดับครัวเรือน ซึ่งหมายความว่า เมื่อระดับความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกลายเป็นเมืองสูงขึ้น จะมีการจัดการในระดับครัวเรือนน้อยลง ในทางตรงกันข้ามเมื่อมีการจัดการในระดับครัวเรือนมากขึ้น จากความคาดกลัวและความขาดแคลน นั้นหมายความว่าความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในชุมชนกลายเป็นเมืองลดลง ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ พัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด จังหวัด พัฒนาการจังหวัดและท้องถิ่นจังหวัด ควรเร่งสร้างความเข้าใจในสถานการณ์การกลยุทธ์ เป็นเมืองของชุมชน ไม่ให้ตั้งระหบനตามกระแสความเป็นเมือง ควรเตรียมความพร้อมในที่จะจัดการตนเองในระดับครัวเรือน

จากการวิจัยที่พบว่า การจัดการในระดับครัวเรือนที่ดีจะนำไปสู่การจัดการในระดับชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดการปรับตัวได้ง่ายเพื่อ

ความอยู่รอด ในขณะเดียวกันการจัดการในระดับชุมชนและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ยังต้องอาศัยแรงกระตุ้นจากการปรับค่านิยมทางการศึกษา ด้วย ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า

2. หน่วยงานจากพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด พัฒนาการจังหวัด และท้องถิ่นจังหวัด ควรประสานความร่วมมือกับหน่วยงานจากทางการศึกษาทั้งระดับจังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน เพื่อที่จะสร้างครุตันแบบหรือกำหนดหลักสูตรสอนแทรกประเด็นการจัดการในระดับครัวเรือนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อที่จะส่งผลไปสู่การจัดการในระดับชุมชน และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดที่มีประสิทธิภาพ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ที่ได้กรุณาให้ทุนอุดหนุนการวิจัย ตลอดจนให้ความใส่ใจส่งเสริม สนับสนุน ผลักดัน ให้เกิดโครงการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงกลุ่มทางสังคมในชุมชน ประชาชนใน

เขตเทศบาลเมืองโนนสูง-น้ำค้อ เทศบาลเมืองหนองสำโรงและเทศบาลเมืองบ้านดุง ที่ให้ความร่วมมือ ในการเก็บข้อมูล รวมทั้งคณาจารย์สาขาวิชา วิทยาศาสตร์สุขภาพ ขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรอบแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ สืบค้นจาก <http://www.ryt9.com/s/cabt/27187> เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2558

- ทนศักดิ์ คุ้มไช่น้ำ. (2534). การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ. กรุงเทพฯ บพิธการพิมพ์.
- ธีรวัท ชัยพิพัฒน์. (2553). “ไม้ง-ล้ง-ลาว” อัตลักษณ์คนห้าป่าในแม่น้ำโขงและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ภายหลังการสร้างเขื่อนของจีน ศึกษาปริเวณพรอมแดนไทย-ลาว ตอนบน. สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 36 (2). 2553.
- นงลักษณ์ วิรชัย. (2542). โมเดลลิสเรล: สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประชานิพัฒน์ พูลวัฒน์ชัยการ. (2544). คุณภาพชีวิตการทำงานของลูกจ้างในโรงงานห้องแก้ว เช็ตคลองสาน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มนีมัย ทองอยู่. (2547). ยุทธศาสตร์เพื่อการอยู่รอดและทุนทางสังคมของชาวนาอีสาน. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, 21(3): 80-101.
- ศิรินรา บุตรданอกและคณะ. (2552). วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: 2552; 15: 237-243.
- สังคม ศุภรัตนกุล. (2551). ความมั่นคงของประชาชนในชุมชนกล้ายเป็นเมือง. หนังบัวลำภู : อัน-อันการพิมพ์.
- สังคม ศุภรัตนกุลและคณะ. (2552). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงด้านสุขภาพครอบครัวชนบท. วารสารวิจัยฯ., 14 (12),1158.
- สุชาติ ประสิกนิรรัตน์. (2548). เทคนิคการวิเคราะห์ตัวแปรหลายตัวสำหรับการวิจัยทาง สังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ :ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา.
- สุกมาส อังศุ心智และคณะ. (2552). สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์: เทคนิคการใช้โปรแกรม LISREL. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เจริญดิม์คงการพิมพ์.
- สมปัต แสงกุล. (2546). กรณีศึกษากลุ่มแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่มีผลต่อสภาพความเป็นอยู่และสังคมของกลุ่มแรงงานในภาคอุตสาหกรรมดอกไม้ประดิษฐ์และผลไม้ประดิษฐ์. รายงานการวิจัย : กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี เอกสารรายงานประจำปี 2557 สืบค้นจาก <http://www.udo.moph.go.th/wasabi3/Home.php> เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2558
- อังคณา เตชะโภเมนท์. (2543). ผลกระทบต่อครอบครัวในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสุขภาพ จากการรับงานเหมือนไปทำที่บ้านของผู้หญิงชนบท จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์ มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- Jutting J. (2000). Social security systems in low income countries: concepts, constraints and the need for cooperation. *International social security Review*. vol.53 (4), 3-24.
- Leslie, C., ed. (1976). *Asian medicine systems*. Berkeley: University of California Press.
- Radley, A. (1994). *Making sense of illness: the social psychology of health and disease*. London: Sage.
- UNDP. (1994). *Human Development Report 1994*. New York, United Nations Development Programme/Oxford University Press.
- UNDP. (1999). *Human Development Index*. Human Development Report 2001.<<http://hdr.undp.org/reports/global/2001/en/pdf/hdi.pdf>> Retrieved 1 Jul.